

TİCARET YOLLARINDAN ENERJİ HATLARINA: TÜRK DÜNYASI'NIN GELECEK STRATEJİSİ

Prof.Dr. Ahmet Burçin YERELİ *

1. Giriş

Türkler'in yaşadığı coğrafya dünya nüfusunun %60'ından fazlasıyla komşu olan bir coğrafyadır. Bu coğrafya pazar büyüklüğü açısından son derece önemli olmakla birlikte, pazarın ekonomik gücü açısından aynı derece büyük değildir. Pazar büyüklüğü açısından dünyanın önde gelen bölgeleri olan Avrupa ve Kuzey Amerika ile Japonya ve Avustralya Türk Dünyası'nın mücavir alanının dışında kalmaktadır. Buna karşın geçtiğimiz yüzyıl boyunca, küreselleşme ile birlikte pazarlar giderek birbirine entegre olmuştur. Eskiye göre pazarlara ulaşım günümüzde artık daha kolaydır.

Türk Dünyası kuzey-güney hattı ile doğu-batı hattında son derece stratejik öneme sahip bir konumdadır. Geçmişte *İpek Yolu* olarak adlandırılan ticaret yollarının tam üzerindedir ve günümüzde bu yollar artık enerji koridorları haline dönüşmektedir. Zengin enerji potansiyeli ile Türk Devletleri'nin her biri kendine özgü güçlü bir konuma sahiptir. Geçmişte *İpek Yolu* güzergâhları üzerinde yer alan pazar yerleri giderek geleceğin enerji dağıtım merkezleri haline gelmektedir.

Çin'den başlayarak Anadolu ve Akdeniz aracılığıyla Avrupa'ya ve Kızıldeniz üzerinden de Afrika'ya kadar uzanan ticaret yollarının genel adı, bu yollar üzerinde ticareti yapılan en önemli ve kıymetli mal olan ipekten esinlenilerek *İpek Yolu* olarak adlandırılmıştır. İpek bu dönemde sadece ticareti yapılan bir mal değil aynı

zamanda bir değişim aracı olarak para yerine de kullanılan önemli bir iktisadi değerdir. Kıymetli maden gibi stoklanmakta ve saklanmaktadır.

Bazen *İpek Yolu* bazen de *Baharat Yolu* olarak adlandırılan bu ticaret yolları üzerindeki yerleşim yerleri zaman içinde büyümüş, zenginleşmiş ve önem kazanmıştır. Ticaretin şekline ve taşıma kolaylıklarına göre zamanla yeni yollar ve yeni yerleşim alanları ortaya çıkmış ve bu yolların üzerinde han, hamam, liman, köprü gibi önemli tarihi yapılar ve mekânlar inşa edilmiştir. *İpek Yolu* sadece bu yolları kullanan tüccarların değil, aynı zamanda Doğu'dan Batı'ya ve Batı'dan Doğu'ya seyahat eden bilgelerin, onların fikirlerinin, orduların, dinlerin ve kültürlerin de yolu olmuştur. Orta Asya'dan Balkanlar'a ve Sibiry'a'dan Kuzey Afrika'ya kadar Türk-İslam Kültürü'nün yayılması da bu yollar üzerinden gerçekleşmiştir.

Afrika'da Mısırlılar ve Avrupa'da Romalılar, Asya'daki Çinliler ve Hindistan ile uzun yıllar bu güzergâhlar üzerinden ticaret yapmışlardır. Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birbirine bağlayan *İpek Yolu* taşıdığı tarihi önemin yanı sıra, bu yol üzerinde oluşan ticaret kültürünün de simgesi haline gelmiştir. Bu ticaret kültürü zaman içinde Kara Ticaret Hukuku'nun da temelini oluşturmuştur.

2. İpek Yolu Coğrafyası'nda Türk Varlığı

İpek Yolu üzerinde bin yıldan fazla hâkimiyet kuran Türkler, bu hâkimiyetleri boyunca sadece Doğu-Batı ticaret yollarının denetimini ve güvenliğini sağlamakla kalmamışlar, ayrıca bu ticaretten önemli gelir elde etmişlerdir. Nitekim coğrafi keşiflerin ve yeni deniz ticaret yolları arayışlarının altında yatan belki de en önemli neden Türkler'in 1300'lerden itibaren Anadolu Yarımadası'nı ve boğazları, sonrasında Akdeniz ve Karadeniz'deki liman şehirlerini ve en nihayet 1500'lerin başından itibaren Arap Yarımadası'nı ve Mısır'ı tamamen denetim altına almaları ve Akdeniz'i bir Türk Gölü haline getirmeleridir. Bu şekilde Türkler doğu-batı ticaretini karadan ve denizden tamamen kendilerine bağımlı hale getirmişlerdir. Türkler'in kendi tarihlerinde, uluslararası siyasette en güçlü oldukları dönem de bu dönemdir.

Türkler ise bu yollar üzerinde hem ticaret yapmışlar, hem pazar yerlerini işletmişler, hem de ticareti yapılan kıymetli madenleri istihraç etmişlerdir. Yani Doğu-Batı eksenindeki ticaret kültürünün önemli yapı taşlarından biri olmuşlardır. Türkler *İpek Yolu*'na mutlak olarak hâkim oldukları dönemde tarihlerinin en güçlü devletine de sahip olmuşlar ve imparatorluk olarak anılmışlardır. Bu nedenle *İpek Yolu*'nun revaçta olduğu çağlar Türkler'in iktisaden ve siyaseten gücün doruğuna ulaştıkları çağlar olarak kabul edilebilir.

Günümüzde Türkler *İpek Yolu* üzerinde 6 bağımsız devlet kurmuşlardır. Bu devletlerin dışında Çin ve Rusya gibi ülkelerde özerk bölgelerde yaşamaktadırlar.

Ayrıca İran, Tacikistan, Afganistan, Moğolistan gibi devletlerin içinde kalabalık Türk toplulukları bulunmaktadır.

Türk Devletleri içinde Türkmenistan zengin doğalgaz rezervleri ile dikkati çekmektedir. Kazakistan da hem doğalgaz hem de petrol rezervleri ile önemli bir üretici ülke konumundadır. Rusya Federasyonu içinde yer alan Yakutistan ve Tataristan da benzeri kaynaklara sahip özek bölgelerdir. Bu iki bölgede aynı zamanda son derece stratejik madenler de bulunmaktadır. Kırgızistan ve nüfusunun önemli bir bölümü Türkler'den oluşan Tacikistan zengin hidroelektrik gücüne sahiptir. Özbekistan verimli toprakları ile tüm coğrafyayı besleyebilecek tarım potansiyeli ile öne çıkmaktadır. Azerbaycan'da da petrol ve doğalgaz önemli gelir kaynakları arasında yer almaktadır. Yine nüfusunun üçte birinden fazlası Türkler'den ibaret İran'da da zengin ve verimli topraklarda Türkler yaşamaktadır. Türkiye ise zengin güneş enerjisi varlığıyla her geçen gün daha stratejik bir ülke haline gelmektedir. Türkiye güneş enerjisi açısından Avrupa ve Orta Doğu'nun en elverişli ülkesidir. Ayrıca dünya bor rezervlerinin dörtte üçünü topraklarında barındırmaktadır. Bu ülkelerin hemen hemen hepsinde el değmemiş linyit ve taş kömürü rezervleri bulunmaktadır.

Türk Devletleri'nin en avantajlı olduğu hususlardan biri de dinamik genç nüfuslarıdır. Önemli bir üretim gücü olarak sahip oldukları genç nüfus emek-yoğun sektörler açısından ciddi bir değerdir.

3. Geleceğin Dünyasında İpek Yolu

Günümüzde *İpek Yolu* üzerinde ticaret çok zayıftır. XVI. Yüzyıl'dan itibaren deniz ticaretinin gelişmesine bağlı olarak *İpek Yolu* önemi kaybetmiştir. Hepsinden önemlisi Türkler bugün *İpek Yolu* üzerinde hâkim değillerdir. Buna karşın son yıllarda *İpek Yolu* Coğrafyası bir nostalji olmaktan çıkmaya başlamış ve bölgedeki yeraltı kaynaklarının dünyanın dört bir yanına taşınabilmesi için üzerinde yeni plan ve projeler geliştirilen bir alan haline gelmiştir.

Bölgede geçmişin kara ticaret güzergâhlarının yerini boru hatları ve enerji nakil hatları almaya başlamıştır. Sovyetler Birliği döneminden kalma kolhoz ve solhoz yapılanması enerji kaynaklarının transferini Rusya üzerinden öngören bir anlayışa sahiptir. Kazakistan ve Türkmenistan bu yapılanmadan en fazla zarar gören iki ülkedir. Kendi kaynaklarının pazarlanması aşamasında büyük ölçüde Rusya'ya bağımlıdırlar. Azerbaycan ise Türkiye'nin de desteğiyle kendi pazarlama alt yapısını kurmaya yönelik girişimleri başarıyla sürdürmektedir.

Bir pazar için en önemli nokta ölçektir. Pazardaki üretici ve tüketicilerin sayısı aynı zamanda pazarın gücünü de göstermektedir. *İpek Yolu* Coğrafyası dünya nüfusunun dörtte üçünün yaşadığı bir alana hitap etmektedir. Bu alan-

daki ekonomilerin tamamı gelişmekte olan ekonomilerdir. Dolayısıyla bölgenin ve çevresinin enerji ihtiyacı katlanarak artmaktadır. Enerji kaynaklarının Orta Asya bölgesinde yoğunlaştığı ve buradan bölgeye dağıtımının yapılacağı düşünüldüğünde geçmişin *İpek Yolu* geleceğin *Enerji Yolu* haline dönüşecek gibi görünmektedir.

Geçmişte pazar yerlerinde yaşanan yoğunlaşmaya bağlı olarak büyüyen ve zenginleşen tarihi şehirlerin yerini yakın gelecekte enerji dağıtım merkezleri (Enerji HUBları) alacaktır. Buralarda enerji borsaları gelişecek ve enerji üretim ve pazarlamasına yönelik işkollarında faaliyet gösteren işletmeler hızla artacaktır. Kara Ticaret Hukuku'nun geliştiği *İpek Yolu* Coğrafyasında gelecekte enerji hukuku önemli bir çalışma alanı olacaktır.

Uzun yıllar boyunca ticaret kervanlarının dolaştığı yolların üzerinde, ticaret yapmanın doğal bir sonucu olarak, pazar yerleri ile ticari ve zirai ürün borsaları oluşmuştur. Tek bir kervanın Çin'den başlayıp Avrupa ya da Afrika içlerine kadar ulaşması imkânsız olduğu için kervanlar belli pazarlardan belli pazarlara mal taşıyarak bu pazarlarda oluşan borsalarda mallarını takas etmişler ya da paraya çevirmişlerdir. Refahın kaynağı sadece üretim yapmak ya da ticaret yapmak değil aynı zamanda bu borsalarda hâkimiyet kurabilmektir. Borsalarda hâkimiyet kurabilmenin yolu ise borsaları kendi denetiminde tutabilmek veya borsalarda işlem gören ürünlerin fiyatlarının belirlenmesinde kendi para birimi cinsinden söz sahibi olabilmektir. Türkler ve İranlılar pazar yerleri üzerinde idarî hâkimiyet kurdukları gibi Afganlar ve Araplar da kendi paraları olan dirhem ile buralarda söz sahibi olmuşlardır. Çin ise pazara sunduğu ürünlerle gücünü pekiştirmiştir. Bu geçmişten yola çıkarak gelecekte *İpek Yolu* üzerinde enerji borsalarının kurulacağından söz etmek pek de hayal mahsulü olmayacaktır.

Geçmişte *İpek Yolu* yer üstünde zenginlik meydana getirirken geleceğin *İpek Yolu* yeraltı zenginliklerinin de önem kazandığı bir coğrafya olacaktır.

4. *İpek Yolu* Üzerinde Türkler'in Gelecek Stratejisi

Hiç kuşkusuz Türkler *İpek Yolu* üzerinde ciddi bir müktesebata sahiptir. Bu müktesebat nedeniyle *İpek Yolu* üzerinde planlanan politikalar üzerinde Araplar, İranlılar, Afganlar ve sair başka milletlerle birlikte söz hakkına sahiptirler. Bu milletlerin rızası olmadan *İpek Yolu* Coğrafyasında yapılan ve uygulanan politikalar genelde ters tepmiş ya da başarıya ulaşamamıştır.

Günümüzde *İpek Yolu* üzerinde mevcut durumu analiz edebilmek açısından bilinmesi ve dikkat edilmesi gereken önemli tespitler bulunmaktadır. Bunlar:

- Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti bölgede halen güçlüdür ve orta vadede bu güçlü yapı devam edecektir.

- Rusya Federasyonu önderliğindeki Avrasya Ekonomik Topluluğu ve Çin Halk Cumhuriyeti önderliğindeki Şangay Örgütü bu güçlü yapının önemli organlarıdır. Bu organların içinde Türk Devletleri kısmen yer almaktadır ve Türkiye Cumhuriyeti ile İran İslâm Cumhuriyeti'nin bu yapıya dâhil edilmesi için çalışmalar yürütülmektedir.
- ABD tüm dünya üzerinde olduğu gibi bu bölgede de kontrolü elinde tutmak istemektedir. Bölgede dengelerin kendi aleyhine değişmesine asla müsaade etmemekte ve müsamaha göstermemektedir. Afganistan ve Orta Doğu'da askeri varlığını devam ettirerek bölgeden uzak kalmaya çalışmaktadır.
- İran İslâm Cumhuriyeti bölgede son derece stratejik bir alanı kontrol etmektedir. Şii nüfusun kalabalık olduğu ülkelerde varlığını her alanda hissettirerek bölgede “ben de varım” imajı çizmektedir.
- Türkiye Cumhuriyeti de İpek Yolu üzerinde çok stratejik bir konuma sahiptir. Doğu ile batı ve kuzey ile güney arasındaki kara ve deniz yollarını kontrol eden geo-stratejik konumunun yanı sıra hava ulaşımında da dünyanın merkezi konumundadır. İstanbul'da yapılan Üçüncü Havalimanı bu yapının en güzel ispatıdır. Bu havalimanı elverişli konumuyla dünya hava ulaşımının ana aktarma üssü olmaya adaydır.
- Avrupa ulusları ve özellikle Almanlar ve İngilizler bölgede ciddi politikalar üretmeye çalışmaktadırlar. İngilizler yakın geçmişte kontrol altında tuttıkları coğrafyaları kendi müktesebatları olarak görmekte iken; Almanlar İkinci Dünya Savaşı sırasında Orta Asya bölgesinde kurdukları Alman kolonileri ile bölgede mevcut olmaya çalışmakta; zaman zaman bölge halkları ile akrabalık ilişkilerinin bulunduğu tarih tezleri ortaya atmaktadırlar. Bu tezlerin bir kısmı bölgede destek bulmakta ve bazı Kırgız aydınları kendilerinin Almanlar ile ortak köklerinin olabileceğine dair çalışmalar yapmaktadırlar.
- Hindistan bölgede hızla zenginleşen ve şimdilik sessiz duran bir güçtür. Sahip olduğu nükleer güç nedeniyle bölgede gelecekte ağırlığını hissettirmeye adaydır. Kuzeyinde yaşayan Türk Toplulukları ile kalabalık Müslüman nüfus şimdilik Orta Asya'ya açılan kapısındaki emniyet şeridi olarak görülebilir. Ancak bu şerit zamanında Batılı güçler tarafından kullanılmış ve Müslümanlar arasında ya da Müslümanlarla Hindular arasında kanlı savaflara sebebiyet vermiştir.
- Bölgede Batılılar tarafından zamanında ekilen etnik ve dinî bölücülük tohumları kısa sürede yeşermiş ve uzun yıllar bir araya gelebilmeyi ve ortak hareket edebilmeyi imkânsız kılacak bir zemine dönüşmüştür.

Bugün bu zeminde ortak refah idealinden bahsedebilmek neredeyse imkânsızdır. Birbirinden kesin sınırlarla ayrılmış topluluklar birbirine düşmanca yaklaşımlar içindedir ve bu düşmanlıklar adeta kan davasına dönüşmüştür. Dolayısıyla kısa vadede toplumları birbirine yaklaştıracak politikalar üretebilmek güçtür. O nedenle izlenecek politikalar orta ve uzun vadeli stratejik hedefler içerecek şekilde planlanmalıdır.

Bu tespitlere hiç şüphesiz başka tespitler ile destek verilebilir, örnekler çoğaltılabilir. Türkler'in kendi refah ideallerini gerçekleştirebilmek açısından *İpek Yolu* üzerinde bir gelecek stratejisi belirlerken izleyecekleri yol şu başlıklar halinde ele alınabilir:

- İpek Yolu üzerinde güçlü olan Çin, İran ve Rusya ile rekabet edebilmek için Türkler ortak bir hareket tarzı geliştirmelidir.

Bugün bağımsız olan Türk Devletleri'nin önemli bir kısmı 70 yıla yakın bir süre komünizm baskısı altında yaşamış ve iktisadi özgürlüğünü kaybetmiştir. Yine bu devletlerin üzerinde ciddi bir Rus Kültürü baskısı oluşturulmuş ve milli kimlik ve benlik yok edilmek istenmiştir. Rus komünizminin baskısı altında yaşayan Türkler'in maneviyatı ortadan kaldırılmak istenmiş ve bu yönde ağır bir baskı oluşturulmuştur. Aynı durum Çin Halk Cumhuriyeti içindeki Doğu Türkistan Özerk Bölgesi için de söz konusudur. Kafkaslar'da ve Balkanlar'da halen kültürel anlamda bağımsız ama iktisaden ve siyaseten bağımlı Türk Toplulukları yaşamaktadır. Bugün Türkler'in yaşadığı Orta Asya, Kafkasya, Orta Doğu, Anadolu, Balkanlar ve sair coğrafyalar Rusya, Çin ve İran gibi güçlerin iktisadi ve siyasi egemenliklerini pekiştirmeye çalıştığı sahalardır. Türkler'in bu sahalarda bir araya gelip tek bir güç haline dönüşmesi bu güçlerin çıkarları açısından arzu edilen bir durum değildir. Dolayısıyla Türkler'in her hamlesi bu ülkeler tarafından yakından izlenmekte ve hemen bir karşı hamle ile karşılaşmaktadır. Bu ülkeler ile birlikte içinde bulunduğumuz *İpek Yolu* Coğrafyası'nın ortak geleceğini barışçıl yaklaşımla ve ortak refah ideali doğrultusunda planlayabilmek için öncelikle önyargısız bir politik yakınlaşma sürecinin başlatılması gerekir. Yoksa bu ülkeler arasında tarafların birbirine hâkimiyet kurma gayesiyle masaya oturması ile başlayan hiçbir süreç tamama eremeyecektir. Bu milletlerle masaya oturabilmek için Türkler'in de kendi içlerinde kendi ortak çıkarları ve refah idealleri doğrultusunda ittifak etmeleri gerekmektedir ki masa etrafında ancak bu ittifakla birlikte güçlü bir konum alınabilecektir. Yoksa Şii Dünyası'nın hâkimi İran, Slav ve Ortodoks topluluklarının hâkimi Rusya ve dev güç olan Çin ile dağınık Türkler'in *İpek Yolu*'nun geleceğini paylaşmak üzere aynı masaya oturması Türkler'e fazla bir şey kazandırmayacaktır.

- Gelecek stratejisi kısa, orta ve uzun vadeli olarak planlanmalıdır.

Stratejik bir planlama rasyonel bir zaman planlaması ile mümkündür. *İpek Yolu*

üzerinde belirlenecek gelecek stratejisi kısa, orta ve uzun vadeli hedefleri ayrı ayrı belirlemeli ve ona göre izlenecek politikalar üzerinde çalışılmalıdır. Türkler açısından binlerce yıla yayılan ve farklı coğrafyalarda güçlü devletler kurup uzun yıllar yönetebilme başarısı, geleceği daha sağlıklı planlayabilme açısından muazzam bir servettir. Bu servet Türkler'in ortak hazinesidir ve hep birlikte sahip çıkılması gereken bir değerdir. Bu bakımdan siyasi ve ekonomik işbirliğinin temelini bu servete sahip çıkma arzusu oluşturmaktadır. Siyasette ve ekonomide önemli olan geleceğe yönelik sağlıklı öngörülerde bulunabilmektir. Türkler'in sahip olduğu derin siyasi geçmiş ve onun mirası geleceğe yönelik öngörülerimizin tutarlılığı açısından çok iyi bilinmesi gereken en kıymetli hazinemizdir. Bu hazinenin en somut göstergesi beş bin yıllık üretim kültürümüz ve ticaret yollarını neredeyse iki bin yıl idare eden siyasi tecrübemizdir.

- Tüm Türk Devletleri ve toplulukları bu strateji üzerinde mutabakat sağlamalıdır.

2000'li yıllara çok iddialı giren Türk Devletleri, ikinci bin yılın on beş yılında maalesef istenilen düzeyde ilişkilerini geliştirememişlerdir. Muhakkak bu dönemde bazı ciddi adımlar da atılmıştır ancak bugün itibariyle atılan adımların devamını getirmek eskiye göre daha zordur. Siyasi kutuplaşma ya da ekonomik bloklaşma, ne denirse densin Türk Devletleri arasındaki ilişkileri kendi ortak çıkarlarından ziyade, dâhil oldukları bloklardaki hâkim güçlerin çıkarlarına doğru yönlendirmektedir. Hal böyle olunca Türk Devletleri arasındaki ilişkilerin daha da güçlenmesi idealinden uzaklaşmaktadır. Buldukları coğrafyada Türkler'in iktisadi ve siyasi bağımsızlıkları ile ayakları yere basan bir refah ideali ancak kendi aralarındaki işbirliğine dayalı olarak geliştirecekleri güçlü bir ortaklık yapısı ile hayata geçirilebilecektir. Aksi takdirde yirminci yüzyıl boyunca yaşanan kayıplara yenilerinin eklenmesi riski her zaman canlı bir tehdit olarak varlığını sürdürmektedir. Her şeye rağmen Türkler olabildiğince birlikte hareket etmenin yollarını aramaktadırlar. Batı'da Avrupalılar ve ABD ittifakı, doğuda Çin, güneyde Hindistan ve kuzeyde Rusya ile çevrili bir coğrafyada etnik açıdan var olabilmenin yegâne unsuru işbirliğini geliştirmektir. Bu işbirliğinin başlangıcı ise kısa vadede ekonomik olmak durumundadır. Ekonomik işbirliği ardından gelecek tüm ortak hareket tarzlarının çekirdeğini oluşturacaktır. Dolayısıyla orta vadede siyasi birliktelik açısından bazı adımların atılması daha kolay olacaktır.

- Stratejik ilerleme belli dönemlerde masaya yatırılmalı ve yapılan hatalardan ders çıkarılmalıdır.

Türkler'in stratejik birliktelik anlamında hayata geçirdikleri en önemli kuruluş hiç şüphesiz Türk Keneşi'dir. Türk Keneşi çatısı altında bir takım gelecek öngörülerini oluşturulmakta ve belli dönemler itibariyle atılan adımlar masaya yatırılmaktadır. Muhakkak yapılanlar arzu edilen düzeyde değildir; ancak günümüz

şeraitinde bunu başarabilmek dahi son derece önemlidir. Planlanan politikalar ve ulaşılması istenen hedefler belirlenirken bu hedeflere ulaşılabilmesi halinde izlenecek alternatif politikaların da hazır edilmesi gereklidir. B Planı olmadan öngörülen stratejilerin, işlerin ters gitmesi halinde izlenen yoldaki şevki kıracağı unutulmamalıdır.

- Stratejik ilerleme imkân ve kabiliyetleri ekseninde belli dönemlerde hedefler tekrar gözden geçirilmelidir.

Yukarıda da belirtildiği üzere, izlenecek stratejiler alternatif politikalarla desteklenmeli ve ara hedefler esnek olmalıdır. Gerekğinde hedefler değiştirilebilmeli ancak nihai hedeften sapılmamalıdır. Çok güç durumlarda hedeften sapmak yerine hedefe ulaşmayı erteleyecek ara hedefler hazırda bulunmalıdır. Her şeye rağmen nihai hedef Türk Milleti'nin felaketine yol açacak bir hale dönüşürse; ancak bu durumda nihai hedeften sapmanın koşulları üzerinde mutabakat sağlanmalıdır.

4.1. İpek Yolu Üzerinde Türkler'in Gelecek Stratejisi: Kısa Vadeli Stratejik Hedefler

- Türk Keneşi ve Türk Akademisi kısa dönem hedefler arasında başarılmış en önemli adımdır.
- Bağımsız Türk Devletleri'nin vatandaşları arasında vizesiz dolaşım tam anlamıyla sağlanabilmiş değildir.
- İpek Yolu üzerinde serbest ticaret ve serbest dolaşımın önündeki engeller masaya yatırılmalıdır.

Ortak bir gelecek stratejisi belirleyebilmek açısından atılacak en önemli adım bir arada hareket edebilmenin, ortak karar alabilmenin ve uygulayabilmenin esasları üzerinde ittifak edecek bir kurumsal yapının tesisidir. İşte Türk Keneşi bu yapının çekirdeğini oluşturmaktadır. Daha sonra bu yapının entelektüel oluşumunu Türk Akademisi üstlenmiştir. Türkler'in ortak gelecek idealini sembolize eden bu kurumlar giderek daha aktif hale gelmektedir. Kısa sürede atılan bu adımlar, kısa vadeli bazı hedeflere ulaşabilmek açısından büyük önem taşımaktadır.

Türkler'in kısa vadede atması gereken en önemli adımlardan biri olan vizesiz dolaşım konusunda ise istenen düzeyde başarı elde edilememiştir. Türk Devletleri'nin üye oldukları farklı siyasi bloklar nedeniyle birbirleriyle olan serbest dolaşım ilişkisi istenilen düzeye getirilememektedir. Kişilerin serbest dolaşım hakkı elde edememesine bağlı olarak ticarete de serbest dolaşım maalesef çeşitli güçlükler nedeniyle gerçekleştirilememekte ve bu da Türk Devletleri'nin birbirleriyle olan ticari ilişkilerine olumsuz yansımaktadır.

Türkler açısından dış ticaret hem ürün bazında ve hem de ülke bazında muhakkak çeşitlendirilmelidir. Öncelikle komşu ülkelerle iyi ticari ilişkiler kurulmalı

ve karşılıklı çıkarı esas alan bir dış ticaret yapısı tesis edilmelidir. Ticaret ülkelerin kendi para birimlerini güçlendirecek şekilde ve kendi para birimleri ile yapılabilmeli ve ülkelerin milli paraları güçlendirilmelidir. Türk Devletleri yeryüzünde bölgesel düzeyde yaşanacak daralmalara karşı alternatif pazarlardan oluşan bir ticaret portföyü oluşturmalıdır. Bu açıdan ilk etapta Orta Doğu ve Afrika ülkeleri BDT, AB, Çin ve ABD alternatif pazarlar olarak düşünülebilir.

Türk Devletleri pazarı son yirmi yıldan bu yana gelişmekte olan bir pazar görünümündedir. Aslında bu pazar Tarihî İpek ve Baharat Yolları'nın üzerindedir. Dolayısıyla bölge binlerce yıllık bir ticaret kültürünün mirasını bünyesinde barındırmaktadır. Türkler'in iktisadi ve siyasi bütünleşme sürecinde sahip oldukları avantajları iyi bilmeleri ve değerlendirmeleri gerekmektedir. Bu avantajlar a) ortak dil, b) ortak pazar kültürü ve c) ortak kanaat olarak sayılabilir.

Türk Devletleri'nin sahip olduğu pazar neden önemlidir sorusuna verilecek en güzel cevap bu ülkelerin ekonomik performansıdır. Bu ülkeler içinde bulunduğumuz yüzyılın başından bu yana sürdürülebilir bir ekonomik büyüme performansı yakalamışlardır. Kişi başına gelir reel olarak arttıkça bu ülkelerin birbirleri ile olan ticareti de reel bir artış göstermektedir. Yapılan karşılaştırmalarda Türk Devletleri içinde Türkiye'nin ekonomik gücü net olarak görülmektedir. Aynı şekilde Türkiye ve Kazakistan kişi başına milli gelir düzeyleri ile diğer ülkelerin önündedir. Ancak Azerbaycan hızla büyüyen ekonomisi ile bu iki ülkeye yaklaşmaktadır. 2008 Krizinde bile Azerbaycan, Özbekistan ve Kırgızistan reel ekonomik büyüme rakamları ile ön plana çıkmışlardır. Dış ticaret kapasitesi açısından Türkiye sahip olduğu ekonomik gücüne bağlı olarak oldukça ileridedir.

Sosyal göstergeler bakımından konu değerlendirildiğinde de karşılaştırmalı olarak farklı bir görünüm karşımıza çıkmaktadır. Nüfus artışı ve nüfus yoğunluğu açısından Türkiye ve Azerbaycan birebir benzeşmektedirler. Kırgızistan hariç diğer tüm ülkelerde nüfus artış hızı Türkiye'nin üstündedir. Kazakistan ve Türkmenistan'da ise nüfus yoğunluğu düşüktür. Bu ülkelerde çöllerin geniş bir alana yayılması ülke genelinde nüfus yoğunluğunu düşürmektedir. Bir diğer dikkat çekici durum ise nüfusun cinsiyet dağılımında görülmektedir. Tüm Avrupa ülkeleri içinde erkek nüfus fazlalığıyla dikkati çeken Türkiye, bu ülkelerle karşılaştırıldığında da benzeri bir durum ortaya çıkmaktadır.

Bir pazar için en önemli nokta ölçektir. Pazardaki üretici ve tüketicilerin sayısı aynı zamanda pazarın gücünü de göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında Türk Devletleri'nin toplam nüfusu yüzeli milyonu aşmaktadır. Bu ölçek, iç pazarın daha ortalama bir doygunluk seviyesine dahi erişemediği düşünüldüğünde son derece önemli bir tüketim hacmini ifade etmektedir. Ayrıca pazarın gücünü ifade eden bir diğer ölçüt ise bireylerin satın alma gücüdür. Türk Devletleri pazarında ekonomi sürekli büyümektedir ve küresel mali kriz döneminde de bu büyüme reel

olarak devam etmiştir. Ekonominin reel olarak büyümesi kişi başına milli gelirin de reel olarak arttığı anlamına gelmektedir. Bu pazar zenginleştikçe tüketim kapasitesi daha da artacak ve Türk Devletleri'nin iç piyasadaki bu dinamik tüketime yönelik daha fazla üretim yapması gerekecektir ki bu da pazarın iktisadi büyüklüğünü daha da artıracak bir etkidir.

Ekonomide önemli olan geleceğe yönelik sağlıklı öngörülerde bulunabilmektir. Türkler'in sahip oldukları potansiyelin birlikte sinerji meydana getirecek şekilde kullanılması onların refahının katlanarak artmasına yol açacaktır. Bu bilinç tüm kuşaklara ama özellikle gelecek kuşaklara aktarılmalı ve geleceğin müreffeh Türk Dünyası'nın neferleri bu şuurla yetiştirilmelidir. Sahip olduğumuz geçmiş ve onun mirası geleceğe yönelik öngörülerimizin tutarlılığı açısından çok iyi bilinmesi gereken en kıymetli hazinedir. Türkler sahip oldukları üretim kültürünü, ticaret kültürünü korumalı ve gelecek kuşaklara bir değer olarak aktarmalıdır. Bu amaç doğrultusunda girişimci ve özgüveni yüksek nesiller yetiştirebilmek için ortak eğitim politikaları geliştirilmelidir.

İpek Yolu üzerinde Türkler'in ortak bir gelecek stratejisi oluşturabilmelerinin kısa vadeli hedefleri siyasi ve iktisadi açıdan müşterek kurumlar tesis edebilmele-ridir. Bu yolda atılan bazı önemli adımlar mevcut olmakla birlikte, ayılması gereken diğer adımlar açısından yeterli düzeye ulaşamamıştır.

4.2. İpek Yolu Üzerinde Türkler'in Gelecek Stratejisi: Orta Vadeli Stratejik Hedefler

- Enerji kaynaklarının kullanımında mukayeseli üstünlüklere dayalı bir işbirliği anlayışı geliştirilmelidir.
- Enerji nakil hatları ve boru hatları tüm ülkelerin menfaatlerine uygun güzergâhlardan geçirilmelidir.
- Rusya, Çin ve İran gibi bölgede güçlü olan ülkelerle tesis edilecek ilişkilerde yapıcı yaklaşımlarla hareket edilmelidir.
- Bölgedeki yatırımların finansmanına katkı sağlayacak ortak katılımlı fon yapıları oluşturulmalıdır.
- Bölgede araştırma-geliştirme faaliyetlerine özel önem verilmelidir.

Türkler'in geleceği müşterek planlamak açısından bugün sahip oldukları en büyük koz enerjidir. Yeryüzünde giderek artan enerji ihtiyacı gelecekte ekonomik bölgelerin yapısını temelden değiştirecektir. O nedenle buldukları bölgede Türkler'in birbirleri ile olan ilişkilerini başka ülkelerin baskısından çekinmeden güçlendirmeleri gerekmektedir. Ortak enerji üretim ve dağıtım politikalarının planlanması bu noktada son derece stratejik bir eylem olacaktır. Alternatif pazarlara doğrudan ulaşabilmenin yolundaki engeller hep birlik-

te aşılacak bir sorundur. Ayrıca enerji dağıtım merkezlerinin güzergâhları da müştereken belirlenmelidir.

Özbekistan ve Türkiye organik tarım potansiyeli ile sadece Türk Devletleri'nin tarım ürünleri ihtiyacını değil, aynı zamanda Çin'den Avrupa Birliği'ne kadar yayılan geniş bir bölgeyi besleyebilme gücüne sahiptir. Tarımsal alt yapı yatırımları arttıkça bölge giderek daha güçlü bir konuma gelecektir. Ortak tarım politikaları üretilebilir ve ortak alt yapı yatırımları gerçekleştirilebilirse gelecekte geniş bir bölgenin gıda talebi Türkler tarafından kontrol edilebilecektir.

Türk Devletleri'nin ekonomilerinde yaşanan hızlı ve yüksek büyüme pazarın gücünü sürekli artırmaktadır. Kişilerin gelirlerinde yaşanan reel artışlara bağlı olarak tüketim güçleri de artmaktadır. Eğer yatırım olanakları geliştirilebilirse yabancı sermaye girişi ve yeni sabit sermaye yatırımlarına bağlı olarak ekonomik büyüme daha da ivme kazanacaktır. Önümüzdeki on yıllar içinde hizmetler sektöründeki büyüme diğer sektörlerden daha fazla olacaktır. Özellikle finans sektörü, eğer gerekli kolaylıklar sağlanırsa çok hızlı gelişebilecektir. Ancak bu sektörün stratejik önemi dikkate alınacak olursa, Türk Devletleri'nde faaliyet gösterecek olan finans kurumlarının öncelikle bu ülkelerin mevcut kendi kurumları arasından seçilmesi daha akılcı bir uygulama olacaktır. Bu nedenle Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkiye ve Türkmenistan arasında bir "Türk Dünyası Finans Birliği" kurulması önerilebilir. Bu yapının içinde "Türk Dünyası Finans Fonu" şeklinde bir kaynak mekanizması oluşturulabilir. Böyle bir fonun teşkilatlanması için uzun bir hazırlık dönemine ihtiyaç olduğu dikkate alınırsa zaman kaybetmeden bu sürecin başlatılmasında ciddi menfaatler bulunmaktadır.

Ayrıca yukarıda sayılan ülkeler kendi aralarında "Türk Dünyası İskân ve Kalkınma Stratejisi" şeklinde bir çalışma başlatarak ve en kısa sürede bu stratejiye uygun somut planları ortaya koyabilirler. Bu planların projelendirilebilmesi ve finanse edilebilmesi için "Türk Dünyası Finans Fonu" nun en kısa sürede faaliyete geçmesi gerekecektir. Fonun gelirleri üye ülkelerin katkıları ile sağlanacaktır. Bu Fon yatırımları finanse edeceği için, üye ülkelerin kontrollü bir emisyon politikasıyla Fon'u desteklemeleri ve yine üye ülkelerin kendi ekonomik güçlerini kullanarak yatırımları gerçekleştirmeleri sonucunda Türk Dünyası merkezli kalkınma daha da hızlanacaktır.

Hepsinden önemlisi Türk Devletleri kendi aralarında teknoloji geliştirmeye yönelik olarak her türlü işbirliği imkânlarını geliştirmelidirler. Teknoparkların birbiriyle olan işbirliği artırılmalıdır. Teknoparklar bir şebeke üzerinde birbirine bağlanarak birbiri ile rekabet yerine ortak rekabet politikaları geliştirmelidirler. Ülkeler arasında ortak bir teknoloji alt yapısı kurulmalıdır. Ortak bir veri tabanından teknoparklarda geliştirilen ürünler izlenmelidir. Türk Devletleri aktif ve genç bir nüfusa sahiptir. Bu nüfus avantajı iyi değerlendirilmeli, genç nüfus iyi

eğitilmeli, bilinçlendirilmeli ve teknoloji dışında bırakılmamalıdır. Genç nüfusun hayal gücü orta ve uzun dönemde gelir getirici faaliyetlere dönüştürülmeli ve bu nüfusun ülke dışına kaçışının önüne geçilmelidir. Teknoparklar kurulmak suretiyle genç beyinlerin buralarda araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde bulunmaları teşvik edilmelidir. Özellikle uzay ve savunma alanındaki teknolojik işbirliği Türk Devletleri açısından kaçınılmaz önceliklerden bir olarak öne çıkmaktadır. Her alanda yenilikçi üretim desteklenmeli, araştırma ve geliştirme faaliyetlerini desteklemeye yönelik ortak politikalar oluşturulmalıdır.

Savunma sanayiinde işbirliği de geliştirilmeli ve gelecekteki ortak savunma politikalarını destekleyecek ürünlerin üretimine öncelik verilmelidir. Stratejik öncelikler belirlenerek bu önceliklere göre izlenecek politikalarda ısrarcı olunmalıdır. Savunma sanayiinde dışa bağımlılığın ciddi oranda azaldığı Türkiye bu alanda Türk Devletleri'nin tamamına destek verebilecek imkân ve kabiliyete sahiptir.

4.3. İpek Yolu Üzerinde Türkler'in Gelecek Stratejisi: Uzun Vadeli Stratejik Hedefler

- Türkler İpek Yolu üzerinde Çin, İran ve Rusya ile birlikte dördüncü güç haline gelmelidir (Bölgede güç dengelerinin bozuk olması bölgede yaşayan halkların aleyhinedir)
- Bölgede ticaret ortak bir para birimi üzerinden yapılabilmelidir.
- Bölgenin su ve güneş enerjisi kaynakları ile ilgili yatırımlar tüm bölgeye hitap edecek şekilde planlanmalıdır.

Dünya son yüzyılda sürekli olarak bölgesel kutuplar üzerinden küresel politikaların üretildiği bir coğrafya haline dönüşmüştür. Bölgesel bloklar kendi işbirliği imkânlarını geliştirirken iktisadi bütünleşmelere ve siyasi birlikteliklere gitmektedir. İşte Türk Dünyası da bu blokların belki de en güçlülerinden biri olabilme potansiyeline sahiptir. Bu potansiyelin müstakil Türk Devletleri tarafından ayrı ayrı kullanılması yerine sinerji meydana getirecek şekilde müşterek kullanılması Türkler'in en önemli stratejik hedefi olmalıdır. Ancak bu hedef etrafında toplanıldığı takdirde *İpek Yolu* Coğrafyasında söz sahibi olacak bir blok oluşturulabilecektir. Bu blok aynı zamanda *İpek Yolu*'nun dört büyük siyasi gücünden biri olacaktır.

Daha önce de ifade edildiği şekilde kısa vadede Türk Devletleri'nin kendi milli paraları ile ticaret yapabilmelerine imkân sağlanmalıdır. Daha sonra uzun vadede ise ortak bir para birimi ihdas edilerek bu para birimi cinsinden işlemler kayda alınabilir. Eğer bu süreç başarıyla işletilebilirse bir süre sonra Türk Devletleri ortak para birimi uygulamasına da geçebilirler. Bu uygulama Türk Devletleri'ne uluslararası ticarete ciddi bir üstünlük sağlayacak ve Türk Devletleri'nin kendi stratejik ürünlerini kendi para birimleri ile satabilmesinin önünü açacaktır.

Uzun vadedeki en önemli hedef ise ortak enerji üretim, dağıtım ve pazarlama stratejisinin oluşturulmasıdır. Türkler *İpek Yolu* üzerindeki enerji politikalarının tamamında söz sahibi olabilmeli ve bölgenin diğer güçleriyle birlikte öncelikle bölgenin refahını esas alacak politikaların üretilmesine katkı sağlamalıdır. Bölge ülkeleriyle birlikte bölge refahına hizmet edecek tüm ekonomik ve politik süreçlere tam destek vermelidirler.

5. Sonuç

- Tarihte *İpek Yolu* üç eski kıtanın, Asya, Afrika ve Avrupa'nın birbirleriyle olan ticari ilişkilerinin şifresi idi.
- Tarihte *İpek Yolu* üzerinde hâkimiyet üç kıtaya birden hükmedebilmek demektir.
- Yakın gelecekte *İpek Yolu* tüm dünyadaki ticari ilişkilerin merkezi olacaktır.
- Yakın gelecekte *İpek Yolu* üzerinde hâkimiyet yeniden CİHÂN HÂKİMİYETİ anlamına gelecektir...

Bugün *İpek Yolu* üç eski kıtanın, Asya, Afrika ve Avrupa'nın birbirleriyle olan ticari ilişkilerinin adeta şifresidir. *İpek Yolu* üzerindeki denetim ise üç kıtaya birden hükmedebilmenin adeta anahtarıdır. Deniz ticareti her ne kadar *İpek Yolu*'nun rotasını değiştirirse de Süveyş Kanalı ile eski *İpek Yolu*'na yakın bir rotada yeni bir deniz ticareti oluşmuştur ki buna yeni *İpek Yolu* diyebiliriz. Örneğin İngiltere 19. Yüzyıl'da Süveyş Kanalı, Kıbrıs, Malta, Cebeli Tarık ekseninde hâkimiyet kurarak adeta Akdeniz'deki deniz ticaretini yani yeni *İpek Yolu*'nu denetim altına almış ve 21. Yüzyıl'da dahi buralardaki egemenliklerinden tam olarak vazgeçmemiştir.

Türkiye ise *İpek Yolu* üzerindeki hassas konumunu hala muhafaza etmektedir. Türkiye için *İpek Yolu* Doğu'ya açılan bir penceredir. Tarihi *İpek Yolu* üzerinde yapılacak her türlü yatırım Türkiye ve diğer ülke ekonomilerine olumlu katkı sağlayacaktır. Kara ticaret yollarının deniz ticaret yolları ile uyumlu bir şekilde geliştirilmesi ve karayolları ile demiryollarının modernize edilmesi bölgeye büyük bir ekonomik canlılık getirecektir.

İpek Yolu güzergâhındaki en önemli sorun ise bu coğrafyadaki ülkelerde yaşanan iç karışıklıklardır. Ortada adeta bu güzergâhın bir daha hiç kullanılmaması için çaba sarf ediliyormuşçasına bir durum mevcuttur. Bu durum izlenecek stratejilerin hayata geçirilmesinin önündeki en büyük engeldir. *İpek Yolu* Coğrafyasındaki ülkeler arasında serbest ticaretin gelişmesi hangi ülkelerin çıkarlarını zedeleyecekse o ülkelerin bu bölgedeki karışıklıkları körüklediği ve desteklediği de bir gerçektir. Hal böyle olunca katlanılacak bedel daha da artmakta bu da *İpek Yolu* üzerinde strateji geliştirmeyi güçleştirmektedir.

İpek Yolu geçmişin ticaret yollarının enerji koridorlarına dönüşmesiyle birlikte yeniden önem kazanmaktadır. Bölgede yeni kurulacak düzen ya da düzenler bölgede yaşayanlardan bağımsız işletilemez ve işletilemeyecektir. Tarih bunun sayısız örnekleriyle doludur. *İpek Yolu* Coğrafyasında bugüne dek Türkler'den bağımsız bir tarih yazılmadığı gibi bundan sonra da yazılamayacaktır. Bu tarihi bölgedeki diğer milletlerle birlikte yazabilmek açısından önce Türkler'in kendi aralarındaki bağlarını güçlendirmeleri ve ortak refahı artırabilmek için ortak bir gelecek idealine daha sıkı sarılmaları gerekmektedir.

---

* Hacettepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Maliye Bölümü Öğretim Üyesi